

BROUWERSHAVEN.

Siet, Vaders van mijn Vaderlant,
Ick send' u toe een gunstigh pant,
In teycken dat ick uwe ben,
En dat ick u voor mijne ken.

Want of my God al menigh jaer
Geleyt heeft hier en weder daer,
Uw Stadt was doch mijn eerste gront
Daer ick op swacke beenen stont,
Daer ick mijn eersten adem blies,
En tot mijn ellif jaren wies.

De liefde tot het Vaderlant
Heeft Gods als in den mensch geplant;
Soo dat 'er yders herte treckt,
En dit heeft my oock opgeweekt
Om u te senden dit geschenck;
Een teycken dat ick noch gedenc
Waer ick wel eer ter werelt quam,
En eerst mijn noodigh voetsel nam.

Maer dat ick heden aen u stier,
Is maer een gifte van papier,
Dat is, een ding van kleyne prijs;
Ick segge, 't is een vast bewijs
Dat ick u toon en eer en gunst,
En dat door middel van de kunst;
Want ick brengh u een gifte toe
Als ick mijn beste vrienden doe:
Dies bid' ick en veracht 'er niet,
Dat u de kunst uyt gunste biedt;
Het sal noch leven in de tijt
Als ick en ghy begraven sijt.

In Sings-bliet, den 30. September, 1615.

Gesigneerd geschenk voor Cats' geboortestad Brouwershaven.

Standbeeld hoort bij de Smalstad

Brouwershaven eert zijn beroemde zoon al ruim 180 jaar. Het standbeeld van Jacob Cats op de Markt hoort onlosmakelijk bij de Smalstad. De dichter/staatsman is even weggeweest van zijn stenen plek, maar keert binnenkort terug op zijn sokkel in een nieuwe, bronzen jas. Het was hoog tijd dat het beeld voor verder verval werd gered. Gemeentearchivaris Huib Uil trok in 2005 al aan de bel. Volgens hem zou de inwerking van weer en wind op de zachte steensoort Pierre de Rochefort noodlottige gevolgen hebben. Het standbeeld behoort tot de drie oudste stenen exemplaren in Nederland: Erasmus in Rotterdam dateert van 1622, Laurens Jansz. Coster in Haarlem van 1723. De spierwitte stenen versie van Jacob Cats, gemaakt door de Gentse beeldhouwer Philippe Parmentier, werd op 11 december 1829 onthuld. Het

beeld was er gekomen op initiatief van Nicolaas Vetten, voorzitter van het Nut van 't Algemeen. De bevolking toonde zich trots op het standbeeld. In 1944 pakten zij het met stro in om Vadertje Cats tegen granaatscherven te beschermen. Meeuwenpoep en milieuvervuiling veroorzaakten in de loop der tijd vergrijzing. Schoonmaakbeurten hielpen wel, maar nooit voor lange tijd. Dat poetsen kon ook niet voorkomen dat de handen van de dichter kapot raakten en er steeds meer stukken steen afbrokkelden. De redding komt nu van de Stichting Renaissance. Het stenen beeld is eerst in de Sint Nicolaaskerk gerestaureerd door steenhouwer Hans van den Berg uit Middelburg. Bronsgieter Jaap Hartman uit Woudrichem tekent voor de nieuwe versie van het beeld. Een minutieuze werkwijze met gips- en siliconenmalging daaraan vooraf.

De tijd deed

Schrijver, staatsman, jurist, inpolderaar: Jacob Cats (1577-1660) had meerdere gezichten. Toch 'kennen' velen hem alleen als wijze vader met moralistische dichtsels. 'Hij heeft immer met zijn belerend vingertje voor ons gestaan', beweren Brouwenaren, maar ook over dat vingertje blijken de meningen verdeeld.

door Ali Pankow

De tijd heeft Cats geen goed gedaan, constateert Peter Huijsman van De Roggenplaat videoproductions uit Burgh-Haamstede. Hij tekent voor de documentaire *Al draagt een aap een gouden ring...*, die hij heeft gemaakt naar aanleiding van de 350e sterfdag van Jacob Cats en van de aanstaande herplaatsing van diens standbeeld op de Markt in Brouwershaven. Een standbeeld in brons ter vervanging van het stenen beeld, waarmee deze literator en staatsman al sinds 1829 in zijn geboortestadje wordt geeerd. Deze documentaire is vanaf vandaag exclusief te zien via de website van de PZC.

De titel van de film verwijst naar talrijke spreekwoorden waar Cats de Nederlandse taal mee verrijkte: 'Wie zijn neus schendt, schendt zijn aangezicht', 'haastige spoed is zelden goed', 'kinderen zijn hinderen', 'het zijn sterke benen die de luxe kunnen dragen', om er slechts enkele te noemen. Huijsman koos voor drie hoofdlijnen: Cats' politieke loopbaan, zijn literaire carrière en de tijd die hij in Groede heeft doorgebracht. 'Verder wilde ik onderzoeken hoe het komt dat deze schrijver in de vergetelheid is geraakt', zegt de documentairemaker. Hij vond de verklaring daarvoor in een andere opvatting van kunst. 'Tot en met de 18e eeuw was kunst bedoeld 'tot lering ende vermaeck'. Daarna moest kunst in de eerste plaats 'oorspronkelijk' zijn, terwijl Cats juist behoorde tot het zogeheten 'imitatio', dus het imiteren van klassieke kunst. Dat werd 'not done' in de 19e eeuw.'

Dat hij in de gouden eeuw zo populair

was bij 'het volk' dankt de literator ongetwijfeld aan zijn vertel talent. Bovendien schreef hij over onderwerpen die veel mensen aanspraken. 'In zijn werk Sin-

Het hoofd van Cats in brons, beeld uit de documentaire van Peter Huijsman.

Documentairemaker Peter Huijsman met op de

Cats geen goed

ne- en minnebeelden toont hij aan tot de top van de 17e eeuw te horen", vindt Huijsman.

Volgens hem wordt Cats dan ook geen recht gedaan door hem als 'benepen en moralistisch' af te schilderen.

„Recensenten van De Gids als Busken Huet en Potgieter pleegden in dat opzicht werkelijk karaktermoord op hem. Dat had Cats niet verdiend. Hij heeft echt bijzonder mooie dingen gezegd over de rol van de vrouw en de man, over verantwoordelijkheidsgevoel, over hard werken en soberheid, over respect voor de ander, respect voor de natuur en over borstvoeding (zij die kinderen

baart is moeder voor een deel, de vrouw die haar kind zoogt is moeder voor het geheel). Als Cats in de huidige tijd zou leven en politiek actief was, zou hij zowel voor het CDA als voor GroenLinks een zeer bruikbaar verkiezingsprogramma kunnen schrijven.”

Jacob Cats behoort samen met Pieter Zeeman tot 'de grote zonen van Schouwen-Duiveland'. Het verbaast Huijsman dat de herdenking van die 350e sterfdag noch door gemeente, provincie, VVV, ZNF of bedrijfsleven breed is opgepakt. „Heeft iedereen zitten snurken? Cats lijkt me voor Zeeland commercieel toch leuk uit te melken.”

Koos en Dries van Beveren bij het gerestaureerde stenen beeld van Cats, dat een plekje in de Sint Nicolaaskerk in Brouwershaven heeft gekregen.

Belierend vingertje altijd fijn doelwit

Dries van Beveren (77) is het er abosluit niet mee eens wat er nu met Jacob Cats is gebeurd. „Vader Cats zonder opgeheven vingertje. Dit muisje krijgt echt nog een staartje”, verwacht hij.

Van Beveren, die samen met zijn vrouw Koos het concierge-echtpaar in de Sint Nicolaaskerk in Brouwershaven vormt, noemt het 'geschiedvervalsing'. „Cats was natuurlijk een beetje belierend. Hij wilde wat overbrengen, dus dat opgeheven vingertje hoorde helemaal bij hem. Maar kijk, nu hebben ze een soort Cassius Clay van hem gemaakt. Nou ja, Cats was toch geen bokser?” Aldus bekritiseert de concierge de ingreep van Hans van den Berg. Deze steenhouwer herstelde de beschadigingen aan het beeld. Volgens Van den Berg is de mare dat Cats een vermanend vingertje opstak een hardnekkig misverstand. Hij vormde de nieuwe hand met duim en vingers in een ronding alsof de dichter daartussen iets vasthield.

„Ik vind het echt een grote fout dat het vingertje nu is verdwenen. Hier in de kerk komen deze zomer nogal wat oud-Brouwenaren. Die staan ook verbaast te kijken naar het beeld en zeggen dan: „Er ontbreekt iets aan en dan bedoelen ze het vingertje.”

Volgens Van Beveren weten alle ouderen in Brouw wel hoe zij in hun jeugd bijna allemaal op het vingertje miktten. Een fij-

ner doelwit was nauwelijks denkbaar.

„Op de Markt lag vroeger grind, we hadden steentjes genoeg voorhanden. Dan ging er natuurlijk een hoeraatje op als het raak was. En 's winters dan lag de Markt vol met bieten, voordat ze met kruiwagens naar de schepen in de haven werden gebracht. Dan klommen we op die bietenhopen en konden we er nog beter bij.” Oud-wethouder Flip van Ast (73) laat ook geen twijfel bestaan over 'het vingertje'. „Ik heb mij als jochie ook schuldig gemaakt aan het mikken daarop. Later, ik denk begin jaren '70, toen ik zelf wethouder was, heeft het gemeentebestuur besloten die kapotte vinger niet steeds weer te laten maken. Dat werd veel te duur.”

Het nieuwe standbeeld van Jacob Cats in Brouwershaven wordt vrijdag 3 september om 15.45 uur onthuld. Vooraf is er een bijeenkomst in de Sint Nicolaaskerk.

Documentaire Jacob Cats

De film over het nieuwe beeld van Jacob Cats in Brouwershaven is exclusief te zien op de site van de PZC

www.pzc.nl/jacobcats

achtergrond het geboortehuis van Jacob Cats.

foto Mechteld Jansen

Terug in het hart

Zeeland heeft vaders Cats (1577-1660) nu dubbel in brons. Sinds 2005 zit hij op de markt in Groede. En met ingang van volgende week vrijdag glanst hij ook in zijn geboortestad Brouwershaven, waar hij in duurzaam wit steen toch vergankelijk bleek. We waren hem een beetje vergeten, die rijmende Jacob.

door Jan van Damme

Zeeland en Jacob Cats. Vele jaren hielden we ons maar stil. De oude dichter uit de 17e eeuw had zijn glans verloren, was ruw onderuit geschoufd, geen sier-Zeeuw meer. Eerder een overloze rijmelaar die weinig punten behaalde in de nationale literaire canon. Vondel, Hooft, dat waren de mannen van de Gouden Eeuw. Maar Cats, hoe populair hij tot ver voorbij 1800 ook geweest mocht zijn, telde niet meer mee. Met dank aan literair criticus Conrad Busken Huet (1826-1886), die in 1864 zijn gezaghebbende pen in gif doopte: 'Al hetgeen er onhebbelijks wezen mag in onzen landaard is weleer vleesch geworden in den persoon van Jacob Cats. Deze godvreezende *money*maker is de inkarnatie geweest van den nederlandschen daemon. Met zijne door en door laaghartige moraal, zijne leuterlievende vroomheid en keutelachtige poëzie, heeft hij onnoemelijk veel kwaad gesticht. Zijne populariteit is eene nationale ramp geweest.' Daar sta je dan, op je sokkel. Tegenwoordig zou Busken Huet vast een tweet voor zijn volgers formuleren: *Cats is out!* Waarmee iedereen, die daarna alleen maar de naam van de Zeeuwse poëet liet vallen, onmiddellijk besmet was verklaard. Hoezeer ook *kaltgestellt*, de Zeeuwse dich-

Het buiten Munnikenhof bij Grijskerke.

Pand in de Lange Noordstraat in Middelburg, waar Cats van 1603 tot 1623 woonde.

ter blijkt zich niet zomaar naar de vergetelheid te laten schrijven. Zijn hardstenen beeld in Brouwershaven dreigde te verpulveren, maar hij komt terug in brons. En dat in de 21ste eeuw! Nu was de man in zijn eigen tijd - en nog lang daarna - een hit. Zijn dichtwerk was toegankelijk en op het leven van alledag geënt. 'Berijmde beschouwingen over het dagelijks leven met een moraliserende ondertoon', constateert historicus Roelof van Gelder, die twee jaar geleden in de NRC een bestseller top tien van 1650 samenstelde. Hij zet *Houwelyck* van Jacob Cats op één. Naar schatting werden er tussen 1625 en 1655 zo'n 50.000 exemplaren van die bundel verkocht. De constatering dat in elk goed Nederlands burgerhuisje twee boeken stonden - de Bijbel en Cats - is misschien toch meer waarheid dan cliché. Hoe het nou precies zat met zijn populariteit, is nog altijd raadselachtig. Cats was behalve dichter ook staatsman. Na een Zeeuwse loopbaan was hij van 1636 tot 1651 raadpenionaris van Holland, een ambt vergelijkbaar met dat van minister-president. Alsof Jan Peter Balkenende na het kabinetseraad de vruchten des velds bezigt en een passant tips geeft voor het huwelijk. Nu leefde Cats in een veel roziger periode. De Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) was nog in volle gang, de toekomst van de jonge Republiek der Zeven

Verenigde Nederlanden was hoogst ongewis. Een belerend rijm bood de burgerij houvast en maakte de auteur ervan populair.

Als we volkskundige P.J. Meertens mogen geloven, hield Cats zijn hele leven lang een zwak voor alles wat met Zeeland te maken had. Tot 1623 - toen vertrok hij naar Dordrecht - was hij in Zeeland actief als advocaat en landontginer. Hij woonde in de Lange Noordstraat in Middelburg en kocht het landgoed Munnikenhof bij Grijskerke: 'Ick had een buytenhuys niet verre van de stadt, Daer ick en mijn gesin een wijl in stilte sat. (...) Ick schouwde stadsgewoel, en koos het eensaem velt, Want daer was toen ter tijt mijn wesen naer gestelt.' Bij Groede bedijkte hij geïnundeerde polders, samen met zijn broer Cornelis. Net als bij het Munnikenhof liet hij ook daar een boerderij bouwen.

Hoezeer Brouwershaven en Groede de succesauteur van de Gouden Eeuw nu in brons eren, met zijn echte nalatenschap is nogal slordig omgesprongen. Van de Cats-hoeve bij Groede is niets meer over. Jaap D'Hont, de huidige bewoner, weet dat het oorspronkelijke boerenhuis in 1980 werd afgebroken. Monumentenzorg trok tijdig aan de bel, maar kon geen geld beschikbaar stellen.

Ook zijn huis in Middelburg zou Cats niet herkennen. Op de ernstig verwaarloosde kroonlijst staat het jaartal 1751, en ook binnen is er volgens eigenaar J. Wouters geen vleugje 17e eeuw meer te vinden. Van de boerderij bij het Munnikenhof kun je volgens eigenaar Anton Maljaars hooguit zeggen, dat de in 1929 gebouwde schuur nog op de oorspronkelijke plaats staat. Het varkenskot bij de ingang van het erf zou als enige nog een respectabele leeftijd hebben, mogelijk zelfs teruggaand tot 1700. *Cats uusje* staat er boven de deur. Maar dat is dus net iets te optimistisch. Ook in het naast de boerderij gelegen kasteel Munnikenhof zelf zou de rijmende raadpenionaris niet meteen zijn landelijke roeivluchtsoord zien. Diplomaat Jan Jonker Roelants uit Den Haag kocht het buiten in 1970, toen er nog maar een kwart van het oorspronkelijke gebouw over was. Hij liet het grondig restaureren, en weet dat er nog balken in het pand aanwezig zijn die er bij de bouw in de 14e eeuw in werden aangebracht. Bij de voordeur zijn er stenen in de muur verwerkt, die Cats nog zelf heeft kunnen aanschouwen. Maar daarmee hebben we het wel gehad. Al voegt Jonker Roelants er nog aan toe, dat hij een boomgaard heeft laten inplanten precies waar vier eeuwen geleden de Zeeuwse dichter ook een appelte kon plukken. Al met al een schrale oogst. Bronsgieters zorgen nu dat Cats in Zeeland zal overleven. In Brouwershaven verheven boven het volk. In Groede zette beeldhouwer Jozef van Mierlo de dichter aan een tafeltje. Niet op een sokkel, maar laagdrempelig, onder de mensen. Ook al noemde hij ze 'hinderen', kinderen kunnen nu gewoon op zijn knie zitten. Als dat geen rehabilitatie is van vaders Cats.

Jacob Cats in Groede. Een hek van de Catsho

Jacob Cats

- 1577:** Geboren in Brouwershaven. Jacob is het vierde kind in het gezin van biersteker Adriaan Cornelis Cats.
- 1588-1592:** Latijnse School in Zierikzee, vanaf 1593 studie Griekse taal en letteren in Leiden, vanaf 1598 Orléans waar hij promoveert in het Romeinse recht.
- 1603:** Advocaat in Middelburg, woont in de Lange Noordstraat.
- 1605:** Trouwt met Elizabeth van Valkenburg, afkomstig uit Antwerpen; koopt buiten Munnikenhof bij Grijskerke.
- 1611:** Einde advocatenpraktijk, begin bedijkingen en bouw Catshoeve bij Groede.
- 1618:** Debutert met Sinne- en Minneplicht, geïllustreerd door Adriaen van de Venne.
- 1621:** Verlies polders bij Groede door nieuwe inundaties; wordt stadspensionaris van Middelburg.
- 1623:** Pensionaris van Dordrecht.
- 1629-1631 en 1636-1651:** Raadspensionaris van Holland.
- 1630:** Overlijden Elizabeth van Valkenburg.
- 1652:** Cats bouwt het Huis Sorghvliet - het tegenwoordige Catshuis bij Den Haag.
- 1660:** Overlijdt op Sorghvliet, begraven in Kloosterkerk Den Haag.
- 1700:** Derde folio-uitgave van Alle de wercken van Jacob Cats.
- 1829:** Stenen standbeeld in Brouwershaven.
- 2005:** Bronzen standbeeld in Groede.
- 2010:** Bronzen standbeeld vervangt stenen exemplaar Brouwershaven.

Elck vogelke singt soo 't gebeckt is

*De vogels singen in het velt
Nae dat haer becken sijn gestelt:
Dat is van over-langh geseyt,
En vrij niet sonder goet bescheyt;
Want soo ghy wandelt door het wout,
En daer uw sinnen besigh hout,
Ghy sult bevinden metter daet
Dat onse spreucke seker gaet.*

*Meest al dat kromme becken heeft,
Bevint men dat van rooven leeft;
En mits het daer alleen op siet,
Soo past het op het singen niet.*

*Vint ghy een vogel plat gebeckt,
Weet dat hij naer het water treckt:
En mits hij in den modder wroet,
Soo is sijn stemme nimmer soet.
Een lange beck, die heeft een schijn
Een harders fluyt te mogen sijn;
Maer daer en komt niet anders uyt,
Als ick en weet niet wat geluyt.
Ick segge daerom voor het lest:
De kleyne becken singen best.*

*God geeft de kleynen nu en dan,
Dat noyt en had de grootste man.*

*Besiet den soeten nachtegael,
Besiet de vogels al-te-mael,
Hoe grooter beck, hoe quader klangh,
Hoe kleynder dier, hoe soeter sangh.*

*'t Is anders met den mensch gestelt
Als met de vogels van het velt;
De menschen hebben eenen mont,
Maer die en heeft niet eenen gront:
Want spreeckt'er een uyt sachten geest,
Een ander brult gelijck een beest;
Dus al wat onder ons geschiet,
En komt ons van de monden niet.
De mont is maer een buyten-lit,
't Is 't herte, daer de roerder sit;
De mont die bidt, de mont die schelt,
Al naer het binnen is gestelt.*

*Dus ghy, die vuyle dingen spreeckt,
Of vinnigh met uw tonge steeckt,
Houdt vast, dat ghy in uw gemoet
Een vuyl, een grousaem monster voet.
Het oor dat wijst den esel uyt,
Den olifant sijn lange snuyt,
Het water kent men aen den gront,
De menschen aen haer eygen mont.*

rechtsboven: Cats' familiewapen, dat nog steeds te zien is in de Hervormde Kerk van Groede. Foto rechtsonder: ornaament van de schuur, dat nu in de muur van de schuur is gemetseld. foto's Mechteld Jansen